

Arenans funktioner

Inledning

En plats för lek och spel, en plats för blodigt allvar. Ett sätt att träffas, en plats för glädje, sorg, hopp och förtvivlan. En plats för tävling, en plats för gemenskap. En symbol för makt och ekonomiskt välstånd. En symbol för stadens särprägel och suveränitet, eller helt enkelt en plats där vissa väljer att spendera sin dyrbara tid med att se andra utföra idrottsliga prestationer, sjunga svåra sånger och skratta. Hur man än väljer att se sin arena är det påtagligt hur den på ett eller annat sett påverkar livet i staden, och med den, alla dess invånare.

När man diskuterar lokalisering av arena bör man, vilket jag tidigare påpekat, först skapa sig en korrekt bild av vilka funktioner arenan fyller och vilken effekt arenan har eller kommer att få på den omgivande bebyggelsen och de omkringboende. Arenor kan naturligtvis ha en oräknelig massa funktioner vilket gör en fullständig sammanställning av en arenas alla funktioner och effekter till en nästan omöjlig uppgift. Det är heller inte rimligt eller ens relevant att göra en fullständig sammanställning. Vid en reell lokaliseringsstudie av en arena bör arbetet istället koncentreras till att identifiera och värdera de funktioner som krävs för att uppfylla målet med arenan och de positiva och negativa effekter dessa funktioner ger upphov till.

Uttrycket funktion, i sammanhanget arenans funktion, används i denna studie med en mycket bred definition. I begreppet inryms alla funktioner en arena kan tänkas tjäna, från funktioner för den enskilda individen till funktioner för den nationella ekonomin. Vidare inryms alla de direkta och indirekta effekter, positiva som negativa, vilka en befintlig eller nybyggd arena kan ge upphov till.

I följande kapitel kommer ett urval av en arenans funktioner, och enligt definitionen effekter, att beskrivas och diskuteras. Jag gör inga anspråk på att med dessa täcka in alla funktioner som en unik arena kan ha, utan redovisar de som jag ansett vara av värde för studien.

För att redovisa en arenas funktioner och effekter på ett lättförståeligt sätt har jag valt att dela upp och beskriva funktionerna i fyra delkapitel.

1. Fysiska funktioner
2. Upplevelsemässiga funktioner
3. Stads- och regionspåverkande funktioner
4. Attitydpåverkande funktioner

Det första delkapitlet, Fysiska funktioner, beskriver de direkta fysiska funktioner som arenan rymmer, nämligen spelplatser för olika idrotter, utrymmen för omklädning och dusch, utrymmen att träffas på, utrymmen för åskådare av evenemangen m.m. Att beskriva alla självklara fysiska funktioner ger i sig inget mervärde till studien då de inte ställer andra krav på lokaliseringen än att arenaområdet är tillräckligt stort för att rymma dessa funktioner. Däremot är det intressant att studera nya trender och krav på fysiska funktioner.

Det andra delkapitlet har jag valt att kalla "Upplevelsemässiga funktioner". En upplevelsemässig funktion kan till exempel vara möjligheten att få uppleva hopp och förtvivlan under en tennis-match eller ett musikalisk framträdande. Avsnittet beskriver även de band enskilda personer kan ha till en arena eller en plats, präglad av upplevelser personen har haft där och vilka uttryck dessa känslor kan få.

Det tredje delkapitlet, Stads- och regionspåverkande funktioner, beskriver arenans positiva och negativa påverkan på närområdet, staden och regionen. Det kan bland annat vara ökad turism och handel, kostnader för skadegörelse och sjunkande markpriser.

Det fjärde delkapitlet, Attitydpåverkande funktioner, beskriver arenans indirekta påverkan på människor i ett större geografiskt område. Här diskuteras arenans påverkan på människors attityd och de positiva effekter detta kan medföra.

Tonvikten kommer att ligga på det tredje delkapitlet, Stads- och regionspåverkande funktioner, eftersom många av dessa funktioner i allra högsta grad påverkas av arenans placering i staden och landskapet och därför blir särskilt intressanta att studera för att uppnå studiens syfte.

I ett femte delkapitel, "Lokalisering och funktion", sammanfattas och diskuteras funktionernas koppling till arenans lokalisering.

Fysiska funktioner

Flexibilitet och samlokalisering

Arenor för idrott har under hela sin historia används för andra ändamål utöver det ursprungligt planerade. Blickar man långt tillbaka i historien var arenorna även avpassade till denna flerfunktionella användning. Under 1900-talet har arenorna dock i större utsträckning kommit att tjäna endast ett syfte, om det så är ishockey, fotboll eller musik. Denna utveckling är nu på väg att vända. Det är inte längre samhällsekonomiskt försvarbart att ha en arena för varje evenemangstyp och förväntade storlek på publik. Idrottsklubbarna har åter börjat att få samsas med varandra, alternativa användningar och andra verksamheter.

Vilka olika möjligheter som en arena fyller genom sin utformning spelar en mycket stor roll ekonomiskt. Dagens arena skall kunna utnyttjas så effektivt som möjligt över tiden och för att det skall kunna vara möjligt måste arenan kunna användas till många olika idrotter och evenemang. Ett exempel på en relativt nyligen byggd arena med flexibel användning är Stockholm Globe Arena (Globen). Globen byggdes för att vara huvudarena vid världsmästerskapen i ishockey i Stockholm 1989, men utformades medvetet för att även rymma andra idrotter som till exempel friidrott, boxning, handboll och hästhoppning samt andra evenemang som konserter och konferenser. Arenans utformning kommer att behandlas i ett senare kapitel med samma namn.

Samlokalisering av arenor med andra arenor, kommersiella verksamheter, bostäder, konferenscenter och arbetsplatser börjar bli allt vanligare. Förhoppningen är att kunna effektivisera utnyttjandet av transporter och parkering. Stora idrottsvenemang utspelas oftast på kvällstid, vilket innebär att arenan attraherar mest folk under den tiden på dygnet. Genom att integrera området med verksamheter som är mest kundintensiva under dagtid uppnås jämnare trafikrörelser till och ifrån arenaområdet sett över hela dygnet. Detta är en stor fördel bland annat när man dimensionerar parkeringsytor och kommunikationer till och ifrån platsen. Arenorna i sig skulle även de kunna samutnyttjas. I Norge finns det ett exempel på elitidrottsarenor som under dagtid utnyttjas av skolbarn och breddidrott.¹⁶

Anläggande av stora samlokaliserade centra har även den fördelen att det ekonomiska risktagandet delas upp på många aktiviteter och blir därför säkrare. Kommersiella verksamheter stabiliserar ekonomin för en arena, vilket leder till att man klarar av att ta momentana förluster.¹⁷ Även här kan Globen tjäna som ett exempel. Området rymmer förutom tre idrottsarenor (Globen, Hovet och Söderstadion) ett hotell med 290 rum, kontorsbyggnader och ett affärscentrum som tillsammans delar på ett underjordiskt garage med 1800 platser. Ett exempel på en perifer samlokalisering är Jägersroområdet i Malmö, där Jägersro travbana delar parkering med ett större köpcentrum.¹⁸

Samlokalisering av arenor med olika typer av verksamheter och bostäder kan ske både centralt och perifert i staden. Det är typen av verksamhet och dess kundkrets som avgör vad som är en optimal lokalisering.

Nya användningar, nya krav

Arenan är genom sin storlek lämplig för alla sorters stora samlingar och publika möten, särskilt då de oftast utrustas med en bildskärm vilket möjliggör en mer direkt kontakt mellan talare och åhörare. En vanligt förekommande alternativ användning av idrottsarenor är stora rockkonserter. Om arenor skall lämpa sig för rockkonserter och andra musikevenemang ställs stora krav på arenornas konstruktion. Arenorna bör då ha en hög vibrations-tålighet och det rum som arenan utgör bör bland annat utformas för att optimera ljudkvalitén.¹⁹

När idrottsarenor utvecklats till att även rymma evenemang som större konserter och stora publika möten skapas det naturligtvis nya förutsättningar att ta hänsyn till vid lokalisering. De mycket höga ljudnivåerna uppfattas av det stora flertalet som störande vilket innebär att en funktionell konsertarena inte bör lokaliseras allt för nära bostadsbebyggelse. Vidare lockar dessa alternativa användningar delvis en helt annan kundkrets än vad till exempel fotboll gör, vilket innebär att arenans målgrupp får en något annan sammansättning än med tidigare förutsättningar vilket i sin tur naturligtvis bör tas hänsyn till när arenans lokalisering skall optimeras efter dess potentiella besökare.

Bild 6
Konsert på Stockholms Stadion

Upplevelsemässiga funktioner

Arenan som ett kulturellt fenomen

Idrotten har som tidigare nämnts under 1900-talet utvecklats till ett av de kraftfullaste kulturella fenomenen i det västerländska samhället, för att inte säga i hela världen. Smått osannolika 199 854 åskådare bevittnade 1950-års VM-final i fotboll mellan Brasilien och Uruguay på Maracana stadion i Rio de Janeiro. Dryga 150 000 såg den första matchen på Englands national-fotbollsarena Wembley Stadium.²⁰ Lägg där till alla miljontals åskådare och åhörare genom TV- och radiosändningar så utgör evenemangen i sig ett kulturellt fenomen av magnitud.²¹

Idrotten är full av många unika kulturer och upplevelser. Man kan gå så långt som att påstå att varje idrott har sin egen värld, i vilken dess fans lever under en mer eller mindre stor del av veckan. Ett välkänt exempel är de brittiska fotbollsfansens värld, och den för nästan varje fotbollslags unika kultur, som hundratusentals fans varje år betalar stora pengar för att få uppleva.

Arenor och topofili

Den amerikanska geografen Yi-Fu Tuan²² använder termen "topofili" för att beskriva människors bindningar till den materiella omgivningen. Även om den inte är en av de starkaste mänskliga känslorna så är kärlek till en plats av många att betrakta som en bidragande faktor till god livskvalitet.²³ En arena, på grund av sin storlek, färg, design och placering, skapar genom sin närvaro ett starkt emotionellt band med platsen/området den finns på och blir därför en potent källa till topofili. Tuan identifierar fyra orsaker till detta, vilka beskrivs nedan.

Arenan som arv

Arenor är mycket kostsamma att bygga, vilket ofta får till följd att de står kvar på platsen länge. Detta kan komma att leda till att arenan utvecklas till att fylla fler funktioner än den ursprungligen planerades för. Med tiden blir en arena ofta ett turistmål, något som staden är känt för, vilket ökar stadens invånares stolthet och därmed kärlek till arenan.

Arenan som hem

Många fans har band till arenan som påminner om det till sitt hem. Arenan är en plats där man har spenderat så mycket tid att man känner till alla dess sidor och till och med försvarar den mot kritik. Kritik riktad mot arenan, till exempel vad gäller utseende och funktion, uppfattas av den enskilde supportern som kritik mot dem som person och det liv han/hon har valt att leva.²⁴

Arenan som scen

De sceniska elementen på arenan kan bidra till topofili. Olika element kan komma att få en symbolism som troligtvis inte alls var arkitektens syfte. Kärleken till arenan är inte baserad på några designade detaljer som publiken medvetet lägger märke till, utan är en produkt av den för arenan unika miljön och de upplevelser man har haft där. Utan dessa detaljer, vackra som mindre vackra, skulle inte platsen vara autentisk. Tyvärr riskerar många av dessa unika miljöer att försvinna genom nya tekniska och alltför standardiserade lösningar.

Bild 7

Arenan som helig plats

För vissa supportrar har idrotten och kärleken till ett lag blivit en surrogatreligion. I Liverpool ligger Everton FC:s hemmaarena Goodison Park vägg i vägg med St Luke's Church. Istället för att dyrka vid Kristi altare fyller Evertonmassorna terrasserna på Goodison Park. Och visst finns det vissa likheter mellan idrott och religion. Båda söker perfektion, är byggda på disciplin, involverar integrering av tanke och själ och har utvecklat ritualer och symboler som är relaterade till platser, personer och procedurer. En Chester City-supporter uttrycker det:

Sealand Road has been part of my life for 30 years; it's more than a football ground, it's a way of life not just to me but also to thousands of people alive and dead whose life has revolved around a match at the stadium. It's more than bricks and mortar; it's almost something spiritual.²⁵

Idrottens koppling till religionen förstärks ytterligare av det faktum att trogna supportrar på vissa platser till och med blivit begravda på sin "hemarena".

Bild 8

Topofili till aktivism

Topofili betraktas ovan som ett uttryck för kärlek och tillgivenhet till en plats. Sådan tillgivenhet kan förvandlas till aktivism om platsen för tillgivenheten är hotad. Ett exempel där sådan aktivism kom till uttryck var tvisten om Charltons Athletics hemmaplan, Selhurst Park's, vara eller icke vara. Fansen hade tillsammans med sin styrelse arbetat fram en plan att bygga en ny arena på "The Valley" som är den ursprungliga lokaliseringen för Charltons hemmaarena. Detta stoppades dock från politiskt håll, med hänvisning till miljömässiga effekter. Fansen var så missnöjda med detta beslut att de beslöt att bilda ett politiskt parti med målet att få sina drömmar uppfyllda. Sagt och gjort, ett politiskt parti av fotbollsfans bildades. I kommande valet gick partiet bättre än alla förväntningar och i vissa stadsdelar fick man upp till 25 % av rösterna. I och med den nya starka politiska ställningen lyckades man till slut få arenan flyttad till sin ursprungliga position.

Starka platsbundna känslor, som de jag har beskrivit ovan, medverkar till att lokaliseringsmönstret blir relativt statiskt. En omlokalisering av en arena möter ofta stora protester, vilket leder till att politiker väljer att fatta det enkla och okontroversiella beslutet att ligga kvar på den ursprungliga platsen även om det denna lokalisering inte är optimal ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Upplevelsecentrum

Med dagens utveckling av idrotten till att bli ett av de mest kraftfulla kulturella fenomenen har upplevelsen av de aktuella arrangemangen blivit ett minst lika viktigt mål som idrottslig framgång. Särskilt är detta fallet idag då det finns oändliga möjligheter att uppleva evenemanget på andra platser än på

arenan, ofta på ett sätt som dessutom ger en möjlighet att följa de aktiva mer ingående än vad som är möjligt på den aktuella skådeplatsen. Arenans konkurrensfördel gentemot TV-sändningar m.m. är den inramning till evenemanget som arenan kan erbjuda genom miljö och stämning.²⁶

Arenan blir vidare mer och mer en plats att umgås på, i motsats till en plats där man endast passivt tar del av idrotten. Särskilt tydligt är detta i USA där en unik läktarkultur har utvecklats. På arenaområdet träffas man för att äta, se på idrott, handla och umgås. Huvudsaken är att träffas och uppleva något tillsammans, inte själva sporthändelsen.

Toronto SkyDome, som något kaxigt kallas "The worlds greatest entertainment centre", är ett tydligt exempel på arenans utveckling till något utöver en idrottsplats. Där finns idag ett hotell med 70 rum vilka har utsikt över planen, sju restauranger och barer, en privat fitnessklubb och femhundra underjordiska parkeringsplatser. Det finns en kapacitet för 50 000 åskådare till baseball, 53 000 för amerikansk fotboll och 67 000 för rock-konserter. På arenan finns dessutom världens största jumbotron (bildskärm), vilken mäter 35 x 10 meter.²⁷

Bild 9